

Het jaar 2012 verslagen: inleiding

Frans van der Wel

Het is mij een groot genoegen om u namens de redactie de achttiende editie van "Het Jaar Verslagen" aan te bieden. In deze editie is een zevental artikelen opgenomen die de weergave zijn van onderzoek naar verschillende aspecten van de jaarverslaggeving. Deze artikelen bevatten naast een beschrijving van de regelgeving een onderzoek naar jaarverslagen met betrekking tot het besproken onderwerp. Voorts worden een aantal kritische kanttekeningen gemaakt, voorbeelden van good practice gegeven en aanbevelingen gedaan.

De maatschappelijke relevantie van de artikelen is groot. Daartoe zijn de onderwerpen ook geselecteerd. De relevantie komt tot uiting in het feit dat de artikelen onderwerpen betreffen die sterk in de belangstelling staan. Die belangstelling komt voort uit een aantal omstandigheden zoals die zich momenteel voordoen, waaronder de moeilijke economische situatie, de beperkingen in de financieringsmogelijkheden van banken aan het bedrijfsleven, de voors en tegens van kostprijs-hedge-accounting, de kredietverliezen van banken en de problemen die hieruit voor de banken kunnen ontstaan in termen van continuïteit, de korting door pensioenfondsen op huidige en toekomstige uitkeringen en de gevolgen van wijziging in de waarderingregels voor onroerend goed voor woningcorporaties.

Deze belangstelling is manifest omdat over een aantal van deze onderwerpen publieke debatten worden gevoerd. Deze hebben in elk geval betrekking op de onderliggende materie, maar soms ook op de verslaggeving daarover. Mooie voorbeelden in het afgelopen jaar zijn de toepassing van kostprijs-hedge-accounting op derivatenposities en de korting op de pensioenen. Het is belangrijk dat verslaggeving haar rol vervult in de discussies over de desbetreffende onderwerpen, doordat zij relevante informatie verschaft.

Voldoen de jaarverslagen in die zin dat zij inderdaad bijdragen aan de discussie doordat zij uitnodigen tot het stellen van de juiste vragen? Steeds weer en misschien ook wel steeds meer blijkt dat het niet alleen gaat om de juiste verwerking van jaarrekeningposten, maar ook om het creëren van begrip over de inhoud van deze posten door het geven van een goede toelichting. Juist hier blijkt nog wel het nodige te verbeteren te zijn. In feite is deze constatering dezelfde als die ik in het voorwoord van "Het Jaar Verslagen" over 2011 maakte.

Het goede nieuws is echter dat het bovenstaande duidelijk maakt dat financiële verslaggeving springlevend is. Wel liggen er uitdagingen. Een van die uitdagingen is dat de jaarverslaggeving een overzichtelijk beeld biedt van de onderwerpen die voor de verslagleggende organisatie in een dynamische omgeving belangrijk zijn. In dat verband mag niet onvermeld blijven dat er een ontwikkeling gaande is richting "integrated reporting". Als dat goed lukt biedt verslaggeving een totaalbeeld van de realisatie van de ondernemingsdoelen, de genomen en gelopen risico's, de kansen, het verwachte en behaalde rendement, de maatschappelijke bijdrage en de financiële resultaten en positie. Er is wat dat betreft nog een weg te gaan, maar de juiste onderwerpen daarvoor staan in het vizier en zijn deels ook al gerealiseerd. Wij kijken nu eerst naar de bijdragen van de auteurs.

De afzonderlijke artikelen

In het artikel van Kuiper en Ter Hoeven betreffende "Bijzondere waardeverminderingen in de jaarrekening" wordt beschreven in hoeverre de voorschriften met betrekking tot presentatie en toelichting van bijzondere waardeverminderingen worden nageleefd. De onderzoekpopulatie betreft de FTSE Eurotop 100 Index. Ten opzichte van eerder door toezichthouders (AFM/ESMA) verrichte onderzoeken over het jaar 2011 constateren de auteurs dat de frequentie van bijzondere waardeverminderingen is gestegen. De auteurs melden echter ook dat deze conclusie met terughoudendheid moet worden getrokken aangezien de populatie en het object van onderzoek in de onderscheiden onderzoeken niet dezelfde zijn.

De kwaliteit van de toelichting blijkt sterk te variëren binnen de populatie en de auteurs merken op dat het gebrek aan kwaliteit bij een aantal ondernemingen tot zorg stemt. Zo wordt in 35% van de gevallen waarin een bijzondere waardevermindering plaatsvindt, geen reden genoemd. Waar wel redenen worden genoemd, verschilt de specificiteit van algemeen (bijvoorbeeld verslechterde marktomstandigheden) tot zeer specifiek.

In sommige jaarrekeningen wordt getracht de impairment test transparant te maken in de geest van IAS 36, terwijl andere ondernemingen slechts in algemene bewoordingen toelichtingen verschaffen. De kwaliteit van de gevoeligheidsanalyses blijft naar de mening van de auteurs een zorgkind.

Het artikel van De Feijter en Van der Tas betreffende joint ventures gaat over de laatste toepassing van IAS 31 Joint ventures. Immers, deze standaard wordt met ingang van het verslagjaar 2013 vervangen door IFRS 11. De proportionele consolidatie die zich in de populatie van de 75 grootste beursgenoteerde EU-ondernemingen (uit de FTSE eurotop 100 Index) in 2012 nog in de helft van de gevallen voordeed is met ingang van verslagjaar 2013 afgeschaft. Er is groot verschil tussen de mate van toepassing van proportionele consolidatie tussen de verschillende landen van de EU. Over de branches blijken die verschillen echter niet groot te zijn. De auteurs wijzen er overigens op dat de proportionele consolidatie mogelijk in een flink aantal gevallen zal worden vervangen door de -vergelijkbare- verantwoording van het belang van de onderneming in de verschillende activa, passiva, baten en lasten, namelijk in het geval van joint operations.

Het derde artikel is dat van Backhuijs en Mertens over "Convenanten en herfinancieringen". De auteurs melden dat in veel verslagen van de onderzochte Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen (alle AEX, AMX en AScX-fondsen) convenanten worden vermeld, zulks in tegenstelling tot niet-beursgenoteerde Nederlandse ondernemingen waarvan er 25 grote werden onderzocht. Het blijkt dat een diversiteit aan indelingen wordt gehanteerd om de convenanten te melden. De auteurs zien verbetering in de verslaggeving in de loop van de jaren omdat onder meer de definities beter worden weergegeven dan in het verleden. Echter, in een aanzienlijk aantal gevallen worden in de jaarrekening de afgesproken doelstellingen en de realisatie daarvan niet gekwantificeerd opgenomen. De realisatie van de doelstellingen wordt veelal slechts kwalitatief toegelicht. De variatie in convenanten en de verslaggeving hierover bemoeilijken de onderlinge vergelijking van risico's van ondernemingen. Er is dus nog veel verbetering mogelijk.

Het daaropvolgende artikel van Brouwer en Langendijk gaat over "Kostprijs-hedge-accounting en informatieverschaffing over derivaten onder NL GAAP". Onder verwijzing naar de discussie die in 2012 op gang is gekomen over kostprijs-hedge-accounting naar aanleiding van de Vestia-zaak presenteren de auteurs hun bevindingen over het gebruik van kostprijs-hedge-accounting door 50 niet-beursgenoteerde Nederlandse MKB-ondernemingen en 25 zorginstellingen en de informatieverschaffing die hieraan gerelateerd is. Het gebruik van kostprijs-hedge-accounting blijkt wijdverspreid te zijn; de informatieverschaffing is voor verbetering vatbaar. Dit laatste blijkt met name betrekking te hebben op de verantwoording die wordt afgelegd over de wijze waarop de reële waarde van derivaten wordt bepaald; ook blijft informatie over relevante contractuele voorwaar-

den van uitstaande derivaten onder de maat. Als gevolg hiervan kunnen, volgens de auteurs, gebruikers zich moeilijk een volledig beeld vormen van de effecten die het gebruik van derivaten kan hebben op de financiële positie van een rechtspersoon. In enkele gevallen wordt kostprijs-hedge-accounting toegepast, terwijl de negatieve reële waarde van de uitstaande derivaten niet wordt vermeld. De gebruiker heeft daardoor geen inzicht in de waarde van deze posities.

De reeks wordt vervolgd met een artikel van Camfferman en Van der Lof. In hun artikel "Verwerking en toelichting van kredietverliezen onder IFRS in de jaarrekening van Europese banken" rapporteren de auteurs over de -gecompliceerde- toepassing van IAS 39 en IFRS 7 in de verslaggeving van 16 grote banken in een zestal EU-landen. De verwerking van verliezen wordt geregeld in IAS 39 op basis van het zogeheten "incurred loss"-model. De toelichting wordt gereguleerd door IFRS 7. De verwerking van verliezen staat momenteel sterk ter discussie. De International Accounting Standards Board (IASB) heeft in de eerste helft van 2013 een voorstel uitgebracht om in IFRS 9 een "expected loss"-model in te voeren waarin kredietverliezen eerder worden verantwoord dan thans het geval is onder IAS 39. Daarbij zoekt de IASB wel naar objectieve normen voor de verantwoording van dergelijke kredietverliezen, om te voorkomen dat er niet-transparante algemene voorzieningen zouden ontstaan. De auteurs wijzen erop dat overigens IAS 39 ook ruimte biedt om niet slechts kredietverliezen te verantwoorden die reeds zichtbaar zijn; dit gebeurt door voor collectiviteiten van vergelijkbare kredieten toe te staan dat hierop waardeverminderingen worden verantwoord die in feite gebaseerd zijn op "incurred but not reported"-situaties. Bedacht moet worden dat belangrijke delen van de kredietportefeuilles van banken zich niet lenen voor een dergelijke collectieve benadering, maar individueel moeten worden gewaardeerd.

Uit het onderzoek van de auteurs blijkt dat de beschrijvingen van de waarderingsgrondslagen voor het bepalen van waardeverminderingen duidelijk IAS 39 als leidraad hebben. Door de specifieke verwoording per bank kan in sommige gevallen de indruk ontstaan van afwijking van IAS 39, bijvoorbeeld door de formulering welke verliezen worden meegenomen bij de bepaling van de waardevermindering. Daarnaast blijkt de invulling van de vereisten van IFRS 7 met betrekking tot de verwoording van de risico's door verschillende banken heel verschillend te worden ingevuld, waarvoor de managementbenadering van IFRS 7 niet in de laatste plaats verantwoordelijk is. Voorts staat IFRS 7 toe bepaalde informatie niet in de jaarrekening op te nemen maar in het bestuursverslag, hetgeen tot diversiteit in de verslaggeving leidt; dit komt de vergelijkbaarheid niet ten goede.

De “Verantwoording over kortingmaatregelen door Nederlandse pensioenfondsen” wordt besproken door Kevelam en Laning. Dit artikel beschrijft de wijze waarop de tot nu toe unieke kortingmaatregel van 38 Nederlandse pensioenfondsen is verwerkt en toegelicht in de jaarrekeningen over 2012. De auteurs komen tot de conclusie dat pensioenfondsen over het algemeen voldoende informatie verschaffen. In het onderzoek besteden de auteurs specifieke aandacht aan de toelichting van de pensioenfondsen op de wijze waarop zij de belangen van de verschillende partijen hebben afgewogen bij de bepaling van de omvang van de korting. Zij concluderen dat deze toelichting bij nogal wat pensioenfondsen verbetering behoeft, met name omdat deze afweging zo’n belangrijke factor is in het Nederlandse pensioenstelsel.

Het laatste artikel in “Het Jaar 2012 verslagen” is geschreven door Jungheim en Suurland. Het onderwerp is de “Verslaggeving van toegelaten instellingen volkshuisvesting”. Dit artikel beschrijft hoe de woningcorporaties de gewijzigde voorschriften van RJ 645 Toegelaten instellingen volkshuisvesting met betrekking tot de waardering van commercieel en sociaal onroerend goed hebben verwerkt in de jaarrekening 2012. Deze standaarden hebben flinke invloed op het eigen vermogen en resultaat van de instellingen. Onder RJ 645 zoals deze van toepassing was in 2011 gold bij toepassing van actuele waarde het verplicht toepassen van de bedrijfswaarde. Echter, bij toepassing van RJ 645 vanaf 2012 is de waarderingsgrondslag binnen de toepassing van actuele waarde afhankelijk van de kwalificatie van het sociaal onroerend goed. Bij kwalificatie als bedrijfsmiddel is er sprake van verplichte toepas-

sing van bedrijfswaarde; wordt het sociaal onroerend goed geëxploiteerd als belegging, dan vindt waardering op marktwaarde plaats. Door het toepassen van marktwaarde op het sociaal onroerend goed dat als belegging wordt beschouwd en op het commercieel onroerend goed door een deel van de woningcorporaties is het eigen vermogen van de sector primo 2012 flink toegenomen. De auteurs constateren wel dat er een aantal belangrijke punten zijn ter verbetering van de toelichting.

Tenslotte

Ter afsluiting van deze inleiding wil ik graag de auteurs bedanken voor hun bijdrage. Deze dank spreek ik uit namens de redactie, bestaande uit Chris Knoops, Henk Langendijk, Henk Verhoek en ondergetekende.

Ik hoop dat, gegeven de grote relevantie, deze artikelen zullen bijdragen aan de discussie tussen gebruikers, opstellers en controleurs van jaarrekeningen en andere maatschappelijke actoren. Ik beveel deze artikelen en de daarin opgenomen best practices graag aan bij de organisaties waarvoor de onderzochte onderwerpen relevant zijn.

De auteurs schreven hun bijdrage op persoonlijke titel. ■

Prof. dr. F. van der Wel RA is hoogleraar Externe verslaggeving aan de Postgraduate Accountantsopleiding van de Vrije Universiteit. Tevens is hij onder meer Raad-plaatsvervanger bij de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam, voorzitter van de Signaleringsraad van de NBA en lid van de jury van de Sijthoffprijs.